

SZALAY KÁROLY (1929) Budapest

SZALAY KÁROLY

Sajkodtól „egészen a” Halásztelepig

1953-tól 1956-ig aspiránsként, „kötetlen munkaidővel”, minden szabad pillanatomban „Tündérhonban” töltöttem. Vagy a Biológiai Intézetben, netán a múzeumban tanyáztam. Történetem időpontjában Sajkodban tavaszoltam „Möszééknél”. A Rákosi- és a Kádár-korszakban a tihanyi félsziget a magyar szellemi élet – rejtősen szólva – előretolt helyőrsége volt. A két írófejedelem, Illyés Halásztelepen, Németh László Sajkodban lakott. A tóparton a kikötő szomszédságában a Biológiai Kutatóintézet, följebb a Geofizika. A kettő között a vízhez közel tanyázott az egyetemről elzavart Baránszky-Jób László, 1947-ben az egyik professzorom. Azt találta ki a drága, naiv ember: „mi most közösen megcsináljuk a legkorszerűbb esztétikaelméletet”. Csak egy dologgal nem számított. „Elméletfaragás” közben beborított bennünket is Lukács György árnyéka, s minden idealista tudóst kiakolbóltottak a Pázmányról. Laci bácsit is. Hatalmas villájában rendre látogatták őt a legkiválóbb, ugyancsak üldözött koponyák, köztük Barta János irodalomtörténész Debrecenből. Aspiránsvezetőm, Bóka is elismerte szakmai nagyságát, holott ő mindenkit idiótának, tudatlannak, rosszhiszeműnek tartott. Ma már gyanítom, nem is mindet teljesen okatlanul.

Baránszky hatalmas ősfákkal dús kertje arról vált nevezetessé, hogy titokzatos állatok és madarak lakják. Jelenlétük dokumentumait, „névjegyüket” ott is hagyták a teraszon, amit „Jób” néni söpört össze kitartó szorgalommal. Fájdalom, már sem a madárra, sem a surranó szörmókra nem emlékszem, de a vendégeknek ki kellett ülniük a teraszra, s nyugtázniuk kellett, ha láttak vagy hallottak valamit.

Sorolandó Tündérhon nagyszerű polgárait, közvetlenül a Biológia mellett, az utca túloldalán lakott Vass Elemér festőművész. Ablaka az intézet kikötőjére, minek következtében a tóra nézett. Feleségét, a párizsi amerikai nagykövet nejét Papi a Luxembourg kertből szöktette meg Tündérhonba. Tündéri nő. Évekkel később, Papi halála után leveleztem vele, egyik levelét most meg is találtam, amiben valamit hálásan megköszönt. Már nem emlékszem, miről lehetett szó. Papi mögött lakott hajótársam, a pókkutató Konok István, „Pity”. Felesége francia nő. Ő is Tihanyban, majd Füreden maradt férje korai halála után. Az idegenből ideszakadt asszonyok úgy belerajongták magukat a félszigetbe, hogy itt maradtak holtukig. Elképzelhetik, hogy mi, „tisztetbeli tihanyiak” mennyire kötődünk Tündérhonhoz, és kötődünk még ma is, ha élünk.

Folytatom. A part mellett, a Füredre vezető úton, a Nemzeti Bank üdulője után Borsos Miklós szobrászművész kertés, szobrokkal ékes villája magasodott. Füredre érve, Passuth nyaralt ott, azután lakott is, s Lipták Gábor nyaralóhagyatékában az Írószövetség berendezett egy alkotóházat külföldi, magyar irodalmat fordítók számára. A tihanyi múzeum igazgatónőjének, Veronikának a férje Bartha László festőművész, Vass Papi és Laci bácsi kitalált egy díjat. Kossuth-díj mintájára a „Possuth-díjat”. A szegény történelmi bestselleríró

Részlet *A homokóra lepergett* című memoárregény *Tündérhon – Tihany* fejezetéből.

nem sokra taksálták. (Szentkuthy Miklós sem.) A kellemetlen, tolakodó látogatót tüntették ki gonoszkodva „Possuth-díjjal”, és a háta mögött kinevették, ha meghatódott a „megbecsüléstől”.

A „körzet” kiemelkedő figurája volt Horváth Boldizsár egyetemi tanár, „csontológus”, aki az akkor divatos csecsemőkori betegséget, a csípőficamot ingyen gyógyította a környékbeli parasztok között. Számunkra elsősorban mint vitorlázó, balatoni Kékszalag-győztes volt tekintélyes. Hajója az Addió, volt belőle vagy három egymás után, mind Addió névre hallgatott (Addió I.–II.–III.) Ha jól emlékszem, Déry Tibor is megfordult rajta. Sokszor kötött ki legendás vitorlásával az Intézet kikötőjében, de nem a Kőbéka és a Na mi újság? mellett, mert tőkesúlya mélyre merült. A nyílt vízen horgonyzott le, a tízméteres „kút” fölé, s az intézet fontos dolgozója, Kozma úr szállította ki Dizsi bácsi vendégeit evezős csónakban a szárazföldre. Orvosokat, színészeket, zenészeket.

Nem hagyhatom említés nélkül Sajkod egyedülállóan érdekes művészt, Farkas Ferenc horthysta tábornokot, akit kegyesen ide telepítettek ki. Télenyáron itt élt és iparművészkedett. Nekem is van tőle tányérnyi méretű, színezett, ovális alakú domborművem. „A régen múlt időkben egy szép királyleány aranszörű kecskéket őrzött Tihany fokán.” A népi legenda valós „tárgyból” fakadhatott. A tó kecskeköröm alakú kövecskéiből. Kecskékörömet azonban az ötvenes években már csak pénzért lehetett beszerezni, ma már úgy sem. A nyaralók mindet kiszedték a tó fenekéről.

Nem hagyhatom említés nélkül az Akadémia elnökét, Rusznyák professzort, aki családjával rendszeresen ott nyaralt. Az egyik lánya tolószékes, mozgásképtelen, rajta még a csodadoktor Dizsi bá sem tudott segíteni. Máig őrzöm az emlékét. Fekete hajú, fehér bőrű néember volt, s azt hiszem, a legokosabb és a legműveltebb nő, akivel valaha találkoztam.

És persze barátainál tanyázott az intézetben Szabó Lőrinc! Aki örökösen az éhhaláltól rettegett. A biológusok zene- és irodalomimádók voltak. Humán műveltségű természettudósok. Úristen! És ott élt a csudálatos grafikusművész, az „Ikonographia florae” egyedülálló, óriási könyv rajzolója, a világszép virágrajzok mestere, Csapody Vera. Olyan kultusz élt bennünk, szellemi suhancokban a nagy teljesítmények iránt, hogy az ájulatig meghatódtunk, ha már a kilencven évét is túlhaladott agg nő leereszkedett közénk.

És el ne felejtsem Kántor Andor festőművészt, Honthy Hanna exszeretőjét, aki a művésznőtől búcsúként megkapta tihanyi villája borpincéjének kulcsát, ahová gyakran vitt bennünket, süvölvenceket piálni. Tündérhon kulturális körképe ezzel korántsem teljes. Fönt, a hegyen a Szunyogh csárda fogalom volt. Nemcsak páratlanul színes egyéniségű korcsmárosa, hanem öreg cigány hárfása miatt is. Tóth G. László intézeti igazgatótól tudom, hogy a hárfás már a harmincas években híres volt. Szabados Jenő (László rokona) Szőnyitanítvány meg is festette 1939-ben a fiatalon is öreg művészt. Amikor én megismertem – ötvenévesen –, már csupa csont vénember volt, de ez nem akadályozta meg abban, hogy feleségül vegyen balkézről egy tizenkét éves cigánylánykát. A hasonlóképpen csontsovány leányasszony szeretettel vette körül és szolgálta „férjét”, az aggastyánt. Hárfamuzsikája jobb fülekben talán máig megmaradt.

A Sport Szállóban pedig a később híressé vált Dobsa zongorázott, s a mefisztofeleszi arcú, sánta Hot-Klein dobolt. Barátságba keveredtem vele. Pesten rendszeresen meglátogattam az Operettben, ha jól emlékszem. Na, és ott volt a vörös hajú dizőz, akiért megőrültek a férfiak. A közvetlen, jó humorú Szusza Feri hódolata jeléül a cipőjéből ivott pezsgőt, de az egyik biológus barátom tette a nőt magáévá. Nevét titokban tartom kegyeleti okokból, mert hála istennek özvegye még él.

Egy zimankós húsvét hétfői napon Sajkóban tanyáztam Möszeék vendégként. Ebéd után elhatároztuk, meglocsoljuk Ikát a Halásztelepen. Csakhogy Ika éppenséggel a félsziget másik felén lakott, vízre letekintő nyaralójukban, szüleivel. Tanakodtunk, melyik útvonalat válasszuk. Végül úgy döntöttünk, keresztülvágunk a félszigeten, a Belső tó közelében. Az ősszel gyönyörűszép lila, most szürke és letarolt levendulás mellett, a szántókon át. Úgy viselkedtünk, mint zöldfülű városiak. Nem gondoltuk meg, hogy még a gyalogjáró ösvények is elmocsarasodtak, lucskosak, olvadt hótól sárosak. A domboldalban még mindig látszottak koszos fehér hófoltok, széleik kristályosan csillogtak a bágyadt délutáni napsütésben.

Már túlhaladtuk a Belső tó vidékét, amikor a távolban föltűnt egy vaddisznócsoport. Futni már nem volt hova, megmerevedtünk mozdulatlanra. A vad-disznók minden mozgást megtámadnak. Tőlünk alig tíz méternyire csörtettek el letört, de be nem takarított kukoricaszárak között. Nem figyeltek ránk. Komótosan kocogva, vagyis kocázva eltűntek a tenyérnyi kis erdőben. Mire kiértünk a Halásztelepre vezető kövezett útra, nyakig sárosak lettünk. Még szerencse, hogy bakancsaink nem ragadtak bele a cuppogó latyakba. Lassan alkonyodott, mire Ika nyaralója elé értünk. Pontosabban, az út menti kertkapuhoz. Fönn, a házban világított két ablak, és a teraszfelére nyíló bejárati ajtó ablakán is fény szűrődött. Megálltunk a kis kertkapu előtt, egymásra néztünk, és egyszerre elneveltük magunkat. Mint két sárból gyúrt ember. Úgy döntöttünk, így be sem csöngethetünk. Már fordultunk volna vissza, amikor kinyílt a ház ajtaja, és fölbukkant Ika. Tétovázott, lassan megismert bennünket, aztán lezaladt hozzánk. Kinyitotta a kis kertajtót (már nem emlékszem, milyen is volt), összecsapta a kezét és jézusmáriázott.

– Ti meg hogy kerültetek ide? Normálisak vagytok?

– Meglocsolni jöttünk, ezt meg is tesszük.

Előbogyolásztuk kis üvegecskéinket, és az akkor szokásos pacsulival kíméletesen megöntöztük a leányzót.

– Legalább az előtérbe gyertek föl, megpihentek, és továbbmehettek.

A lépcsőföljáróra hirtelen éles fény vetült. Gyula bácsi jelent meg az ajtóban. Csak fekete sziluettje látszott a háttérvilágításban.

– Möszeék vannak itt – kiáltott föl Ika. – Jöttek locsolkodni, de már mennek is tovább.

– Azt nem. Azonnal hozd föl őket!

Nem volt apelláta. Fölkapaszkodtunk, és megálltunk előtte a kisugárzó fényben. Kezében bicska, éppen vacsorázott. Megdöbbenését azonban ő sem tudta leplezni. Kis szünetet tartott, és ellentmondást nem tűrő hangon kijelentette:

– Bejöttök, megszártok, kaptok enni, aztán mehettek dolgozokra.

Flóra néni – ahogy szokás mondani – majd elájult, amikor meglátott bennünket.

Gyula bácsi visszaült fönséges pózban az asztalfőre, kanyarított egy szelét szalonnát, hozzá lila hagymát, kenyeret, és leplezetlenül élvezte hitvese megdöbbenését.

– Na? Na! Mit álltok itt? A gyerekek vetkőzzenek le, rakjátok a kályha (vagy a kemence?) mellé ruháikat. Ha megszáradnak, le lehet porolni őket. A cipőket ne tegyétek túl közel a meleghez, mert tönkremennek. A zoknikat is vessétek le. Ika pedig, hozz nekik lavórt meleg vízzel, bele a lábukat, meg ne fázzanak! Flóra, legyen szíves két lópokrócot elővenni, abba csavarják bele magukat, és egyenek.

Én még életemben olyan kínos zavarban nem éreztem magam. Mindenki ideges volt, egyedül Gyula bácsi falatozott fölényes nyugalommal.

Ika teljesítette apja utasítását, Flóra asszony két második világháborús durva szőrű, szürke katonai lópokrócot hozott, majd az asztalhoz ültünk, lábunkat még mindig a meleg vízben áztatva.

Gyula bácsi félszemmel kitergetett zoknijainkra pillantott.

– Azok a zoknik használhatatlanok. Adjatok az enyéimből szárazat nekik.

Flóra néni alig leplezett, irántunk érzett undorral tányérokat és evőeszközöket tett elénk, és fejével intett: Gyula bácsi vágjon nekünk is a szalonnából.

– Vendégnek? Nem. Máskülönben is ez az én szalonnám. Hozzatok nekik szalámit.

Flóra néni szót fogadott. Őszintén sajnáltam, hogy szalonna helyett „fionomságot” kellett ennünk, ugyanis máig kedvenceim a szalonnák különféle fajtái. Mivel anyai nagyapám gyümölcstermelő gazdag paraszt volt (magyarul kulák, de szerencséjére nem érte meg a Rákosi-korszakot), paraszt-polgári létformánkba belefért a parasztias étkezés éppen úgy, mint az apám családjának görög nagypolgári életvitele. Máig érzem számban a lebbencs ízét, a bográcsban pörkölt aranybarna tarhonya ropogását fogaim között. És eszembe jut a szegény alezredes lánya, akire azért volt büszke horthysta katonatiszt apja, mert úgy kanyarintotta a szalonnát és a hagymát bugyli bicskával, mint a parasztok aratáskor. És ahogyan akkor Gyula bácsi. Az alezredes orosz fogóságba esett, és nem láttuk többet. Noha nem fegyveresen szolgált. Köpcös, elpuhult ember, valamiféle adminisztrátori munkát végzett a seregben magas rangja ellenére.

Legalább hatvan esztendeje jártunk Illyés Gyuláéknál. A látogatás minden vagy majd minden mozzanatát máig is őrzöm. Mindenekelőtt a költő alakját, amint szinte szoborként ül az asztalfőn. Flóra asszony serénykedik, teljesíti ura óhajait. Megismétlem: érezhetően nem örült a velünk járó megpróbáltatásoknak. Ika visszafogottságát, amivel nyilván az abszurd helyzet fölötti kaján érzéseit akarta titkolni. Lenyűgözött Illyés főúri viselkedése, nagyvonalúsága. Amit kimért magatartása csak fölerősített. Az nem derült ki, tudja-e, hogy Bóka aspiránsa voltam, ugyan miért tudta volna? Arra azonban finoman és udvariasan rákérdezett, hogy mivel foglalkozom. Azt mondtam tömören: Karinthyval. Nem válaszolt bejelentésemre azonnal. Azt tudtam, hogy Karinthy kedves kis paródiát írt Illyésről a harmincas években, de nem ismertem akkor még az urbánus író és a népiek vezére közös fényképét. Pedig, most így visszagondolva rá, érdekes lett volna kérdezősködnöm kapcsolatukról, hiszen Karinthy nem volt valamiféle elfogult városi. Móricz legjobb barátai közé tartozott, s az is árulkodó, hogy a fénykép együtt rögzítette Illyést Karinthyval. Föltehetőleg egy hajókiránduláson, amely képen Illyés Karinthy mögött áll, és kezét bizalmasan ráteszi az ülő Karinthy vállára.

Az Illyés–Karinthy családi kapcsolatokról létezik egy furcsa, „posztumusz” tapasztalatom. A hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején a Vörösmarty téren találkoztam Karinthy Ferencsel, Cinivel. Már nem tudom, mi-féle dolgokról fecserésztünk, talán a Margitszigeti teniszpartikról. Egyszer csak odalépett hozzánk Sík Csaba, akkoriban a Magvető irodalmi vezetője – Bóka-tanítvány, és süvölvény korunkban gyakran voltunk együtt, de valamilyen oknál fogva szakadatlanul vitatkoztunk, nemcsak irodalomról, hanem főleg képzőművészetről. Azt hiszem, ő rugalmasabb és megértőbb volt a modern irányzatok iránt, mint én. És az irodalomban is szélsőségesen urbánus nézeteket képviselt, vagyis a népi írókat ki nem állhatta. Noha páratlanul jó eszű és roppant művelt fickó volt, amilyen csak a vidéki falusi körjegyzőfélék leszármazottai lehettek. Mert a mai ember föl sem foghatja, micsoda magas kultúrájú falusi értelmiség élt hajdankorban, és maradékaik élnek még ma is.

Csaba rajongott a mexikói művészetért is, és spanyol szakos felesége fordította le neki az eredeti mexikói szakirodalmat.

Szóval odajött hozzánk Csaba, és rögtön elkezdte ócsárolni a népi írókat, föltételezve, hogy egy „echte” urbánus egyetért vele. Cinit jól ismertem, finto-raít különösképp, amelyekkel nemtetszéseit plasztikusan tudta megfogalmazni. Csak hallgatta, csak hallgatta Csaba fejtegetéseit, s amikor Illyésre tért rá, Cini Csaba mellére tette a tenyerét, és csak ennyit mondott:

– Ne haragudj, de Illyésékhez vagyok hivatalos ebédre, és még a virágot sem vettem meg.

Rám fintorgott egyet, és lelépett.

1953-ban, Sztálin halála évében mutatták be, ha jól emlékszem, Illyés *Fáklyaláng* című darabját és 1956-ban a *Dózsa* tragédiáját. Már nem emlékszem, melyiket vitatták meg az egyetem professzorai a Piarista Rendház előadóteremnek átalakított kápolnájában. Kezdő aspiráns lehettem, tehát a *Fáklyaláng* lehetett az, s persze nekünk is kötelező volt megjelennünk „Illyés kivégzésekor”. Bóka mellett ültem, a közönség között, mert Bóka nem vállalta a kivégzőosztagban a részvételt. Persze Szabolcsi, Nagy Péter meg mit tudom én, kik, hörögve szidták Illyés művét, annál is inkább igen bátran, mert Illyés minden várakozás ellenére nem jött meg. Amint kiderült, hogy a költő nincs jelen, elszabadult a pokol, és az előadók olykor nyomdafestéket alig tűrő hangnemben „méltatták” a művet. Már javában tartott a hadjárat, amidőn valaki fölfedezte, hogy Illyés az egyik ablakmélyedésben, szerényen félrehúzódva, mellén összefont karokkal, fölényes gúnyal figyelte az előadókat. Persze ezt Bóka is észrevette, és elrihentette magát.

– Úristen! Hogy semmisíti meg ezeket Illyés! Ezt a sok marhát. Hiába inttem Nagy Pétert, tartsa távol magát ettől a szelleminek álcázott hordától.

Azt hiszem, a Kiskardos, Pándi fejtette ki éppen „helyes ideológiai okfejtését”. És ekkor vette észre majd’ mindenki a sugárzóan fősőbbes, gúnyos Illyést.

A botrány bekövetkezett. Pándi torkán akadt a szó, a papír kiesett a kezéből, és összevissza hebegett-hárogott. Ez a nagy, magabiztos ember. Tény és való, hogy ettől a pillanattól kezdve pusztán Illyés jelenlététől habogássá torzult az előadók beszéde. Az utolsó előadó után, már nem tudom ki, de arra emlékszem, Bóka „ökör úrnak” titulálta, azt mondta: „Sajnálattal közlöm, hogy noha meghívtuk Illyés Gyulát is, de ő nem válaszolt meghívásunkra. – Az emelvény ülöncei még mindig nem appercipiálták a költő ottlétét. – Ezért átadom a szót a hallgatóságnak.”

És ekkor jelentkezett föltartott kézzel Illyés Gyula az ablaküregből előlépve.

Bóka nem bírta magát. Tombolt a kárörömtől. Fönn, a pulpituson ült Király István is, a nagy népi káder, aki hivatalból ki nem állhatta Bókát, de tartott tőle, szóval fölnevetett Király pofájába Bóka, két kezét gúnyos-kérdőn megemelve: no, Pista, most mi lesz?

Mi, süvölvények is röhögtünk, Bókát utánozva. Béládi, Bessenyei, Koczkás, Wéber Tóni s a bivalyerős nagy ászokat ütő teniszpartnerem, Gergely Gergely adjunktus, aztán a franciás Gyenis Vili, a drága Varga Jóska, az Ady-kutató, Egri Péter, nem sorolom, sok név nem is jut eszembe.

Az északi-sarkira dermedt levegőben Illyés indulatmentesen, hűvösen, higgadtan, fejből sorra vette legalább öt előadó állítását – micsoda szellemi teljesítmény –, szinte pontosan idézve azokat, és megsemmisítő logikával megcáfolta a vádak.

Ez volt maga az őrület. Bóka rám nézett. Akkor még magázott. Gunyoros fintort vágva azt mondta: „Érti most már, miért nem vállaltam ezt a pártföladatot? Elég volt nekem a *Petőfi Mezőberényben*.”

Még két asszociáció a „tündérhoni polgárok” alakjához.

A Szántód és Tihany között közlekedő komp félszigetbeli kikötője körül alakult ki „Tündérhon” második szellemi központja. Jobbára menő, jómódú nyaralókkal. Ott tartózkodott az akkor leghíresebb dalszövegíró, Zsüti, vagyis G. Dénes György. Célzásából, amit beszélgetéseink során ejtett el, kiderült, nagy költőnek tartja magát. Egy alkalommal, amikor Illyést nyilvánosan megtámadták, találkozva vele a tóparton, belékarolt, méltatlankodott az Illyést ért támadások miatt. Vigasztalta, mondván, sohasem tudhatjuk manapság, kibe köt bele a hatalom, és megveregetve Illyés vállát, amihez ágaskodnia kellett, és azt mondta neki biztatóan: „Gyulám! Legalább mi, költők tartsunk össze.”

Ha már Zsüti: különleges, ritkaságszámba menő vörös mahagóni jolléja volt, amivel azonban csak szélcsöndben mert vízre kelni. Egy napon ott ültünk a komp öblében lévő, nyugat-európai turistáknak szánt, méregdrága szálloda halljában, amikor kitört egy pokoli vihar. Persze, a sóher és irigykedő ifjoncok zrikálták Zsütit: na, most menjen ki csudálatos lélekvesztőjével! „Ne csak szélcsöndben, evezővel, művészkém!” A kedves kisöreg elhúzta a száját, mert megérezte a feléje áradó irigy rosszindulatot, és azt mondta: „Egy üveg francia konyak annak, aki kimegy most a hajómmal!”

Vállaltam. Mint mindig, minden örültséget. Én voltam ugyan a leglassúbb hajós az egész Balatonon, de sohasem borultam föl. Erről majd máskor. Lényeg: kisurrantam a tomboló viharba. Teljes vitorlázattal, mert vitorlák nélkül kormányozhatatlanná bénult volna a hajó, és kisiklottam a szélvédett vízterületről is. Dobáltattam magam a hatalmas hullámokkal. Ami azért volt érthetetlen, mert az északi part vékony szegélye elvben szélvédettebb terület kellett volna hogy legyen, azt meg elképzelni is rossz volt, mi lehet a déli parton.

Megkaptam Zsüti francia konyakját, amit ott azonnal megittunk. Megjegyzem, az a konyak egyhavi teljes tanári fizetésbe került. Délelőtt lévén, átbillegett oda Zsütit látogatni a sánta, sátáni arcú dobos is a Sportból. Érdekelt volna, hogy úszta meg Auschwitzot vagy a Don-kanyart, de ez ügyben lehetetlen volt szóra bírnom. Dőlt viszont belőle a gonoszkodó cinizmus.

Befejezve, de le nem zárva az „Illyés-dossiét”, elmondom a hozzá kötődő Bóka-történetet. Egy alkalommal valami pártkongresszusra volt hivatalos, akadémikus és egyetemi tanársága okán. Nagy, fekete akadémiai Csajkával érkezett Ortutay mögött a megjelölt épület elé (már nem tudom, hova), Ortutay előtt viszont Révai landolt. Kiugrott a kocsiból, s két kezét előrenyújtva rohant Bóka felé. Laci már szállt volna ki, Révai azonban elrohant mellette, rácsapva a félig nyitott ajtót Bókára. Aspiránsvezetőm utána nézett. Mögötte rozoga taxi állt meg. Láta, Révai kinyitja a taxi hátsó ajtaját, mint egy lakáj, és kisegíti nagy alázattal – Illyés Gyulát!

Erre asszociálom, hogy Gömbös Gyula, a zseniális gazdasági szakember, de kultúrában járatlan politikus, amikor össze akartak hozni nála egy értelmiségi válogatottat, egy személyhez ragaszkodott: Illyés Gyulához! Vagyis Illyés jelentőségét még ő is jól tudta.

Ez az, ami elképesztő az Illyés-jelenségben.

Bóka igazán nagyra Németh Lászlót tartotta. Amikor kezdő aspiránsként megolvasta első dolgozat-főladványomat, azt mondta:

– Tanulmányozza Németh Lászlót, és Németh Lászlót minden mennyiségben. Magyarul helyesen csak tőle lehet megtanulni.

De '56 után tüntetőleg Illyés fényképe is fölkerült professzori szobája falára. Akkor már voltam annyira jóban Bókával, hogy megkérdezhettem tőle, mi a fészkes fenének kötekedett a népi írókkal. Azt válaszolta némi önhittséggel: „Mert egyedül ők voltak hozzám méltó szellemi vitapartnernek.” Azt hiszem, erre a gőgösségre ráment Bóka elképesztően sokoldalú tehetsége.

UTÓIRAT

Kiegészítve Illyés Gyuláról szóló emlékeimet, magam helyett „Sziklai Barna” a Belügyminisztérium III/III-4-c alosztályának írott jelentését idézem. Az illető személy Budapesten, 1983. május 5-én Illyés temetéséről az alábbiakat írta – többek között:

„1 óra tájban meghívó nélkül nem engedtek a ravatal közelébe. Erre hátulról, vagy kerülővel a másik oldalról jutottunk a koporsóhoz és az ünnepséghez. Lékai bíboros /?/ kondoleált Illyés Gyula feleségének. Mire az egyházi szertartás megkezdődött, viszonylag nagy tömeg verődött össze. A hivatalos búcsúztatás alkalmával, rengeteg ismerőst lehetett felfedezni. Pl. Kiss Ferenc, Csoóri Sándor, Bata, Czine, Pálffy /tévés/, Béládi Miklós, Pomogáts, Király István /Prágából jött haza/, Ilia Mihály, Kiss Lajos /Szeged/, Szalai Károly /Magvető/, Pölöskeiné, Tamásiné, Fekete Gyula, Hernádi, Sinkovits Imre, Keszeg István, Ágh István, Agárdi, Horváth Ferenc /újság/.

Lényegesen nagyobb számban jelentek meg, mint gondolni lehetett volna. Mintha azok is eljöttek volna, akik annak idején szemben álltak Illyés Gyulával.

Hivatalos búcsúztató beszédet tartott: Köpeczi, majd Illés Endre /40 éves barátság okán-jogán/ és utolsóként Sütő András /akit állítólag az utolsó pillanatban engedtek át/.

A méltatások a magyarság legnagyobb képviselőjéről szóltak. A »jól értesültek« hangsúlyozták, hogy annak idején Aczél György több ízben »megvédte« Illyés Gyulát – főleg a román támadások ellen – azzal, hogy egyéni véleményét jogában állt kifejtteni.

Az ünnepi hangulat viszonylag lassan kopott el a sír körül.

»Sziklai Barna« sk.”

„Feladat: Készítsen jelentést Illyés Gyula temetésének visszhangjára halálának következményeire vonatkozó információiról.

Jámbor Imre fhdgy.”

A III/III-as jelentés idézeteit befejezem. Gondolom, ez a hivatalos irat hozzátartozik a magyar irodalom történetéhez, ha nem is föltétlenül az enyémmé. Én még arra emlékszem a temetés körülményeiből, hogy állítólag Kádár

autójában utazva a temetésre kapta a telefonjelentést, hogy a máskülönben protestáns szellemiségű Illyést tizenkét katolikus pap temeti, mind megjárta a kommunisták börtönét, s még azt is kiszámította valaki, hogy összes börtönbüntetésük százharminc év körül volt. Ezt megtudva Kádár visszafordult a temetésről. De ez már lényegtelen. A katolikus papok és a börtönbüntetések viszont igazak. És a közvéleményben ez bizony szenzációt keltett. Azt regélték, hogy Illyés temetésével is tüntetett a kommunisták ellen. Ezért érdekelték „Sziklai” tartótisztjét, Jámbor elvtársat az ott történtek. „Sziklairól” máskülönben tudom, hogy kicsoda, de ez most érdektelen.

